

Panovníci, biskupi, veľmoži a ľud. Zhromaždenia v historickom porovnaní mojmírovskej Moravy a arpádovského Uhorska*

Miroslav Lysý

Abstract

LYSÝ, Miroslav: Rulers, Bishops, Magnates and the People. Assemblies in a Historical Comparison of Mojmir's Moravia and Arpad's Kingdom of Hungary.

The article examines the beginnings of people's assemblies in the territory of present-day Slovakia. It consists of two parts. While the first one is concerned with the period of the Mojmirid dynasty (the 9th century), the second one deals with the period of the Arpadian dynasty until the 12th century. For both periods, it is typical that assemblies were termed variously, for example as "all the Moravians", congregatio, consilium, etc. They were mostly juridical bodies for solving conflicts between individuals, but they also functioned as electoral or consultative bodies. In the Mojmirid period, assemblies used to gather mostly once a month (in connection to the central fairs of the Moravians), while their periodicity was lower in the Arpadian times.

Keywords: assembly, Moravians, Hungarians, judiciary, legislature, election of a monarch

DOI: <https://doi.org/10.31577/forhist.2019.13.2.4>

Dejiny jednotlivých krajín sa zvyknú časovo členiť na obdobia vlád jednotlivých panovníkov a dlhšie obdobia sa vymedzujú podľa jednotlivých dynastií. Historici preto hovoria o období Mojmírovcov, Přemyslovcov, Piastovcov, Arpádovcov či Anjouovcov. Dejiny roztriedené podľa vlád jednotlivých panovníkov zvýrazňujú ich veľký význam a osobnostné kvality. Stredoveký dejinný naratív tak veľmi často býval rozprávaním o zásluhách panovníka, jeho vlastnostiach či reformách, ktoré sa uskutočnili počas jeho vlády. Oblúbeným pohľadom je taktiež analýza uplatňovania moci alebo vlastníckych pomerov. To všetko nás tak alebo onak vedie k hlavnej otázke, v akom vzťahu bol panovník k ľuďom, v ktorých mene spravoval krajinu.

Mojmírovská Morava

V tzv. veľkomoravskom dejinnom naratíve dominujú dva vzájomne sa prelínajúce príbehy, a to rozprávanie o príslušníkoch mojmírovského rodu (a najmä ich vzťahov s Východofranskou ríšou či Rímom) a cyrilo-metodská misia. Listín a listov je veľmi málo a aj tie, ktoré máme k dispozícii, boli iba doplnkom naračných prameňov a navyše pochádzajú zo zahraničia.

* Štúdiá vznikla v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0006/18 *Imago episcopi* – moc biskupa a jej prezentácia v stredoveku.

Podoba a výpovedná hodnota prameňov, ktoré majú historici k dispozícii, sú do veľkej miery ovplyvnené zámermi autorov písomných prameňov. Pre autorov hagiografických diel (napr. životy Konštantína a Metoda alebo životov sv. Štefana kráľa) je v prvom rade dôležitá oslava svätca, jeho skutkov a smrti. Pre autorov Fuldských letopisov je to opis politických udalostí, ktoré sa týkajú Východofranskej ríše. K týmto záznamom neodmysliteľne patria aj vzťahy so Slovanmi, ktorí sídlili východne od ich ríše. K nim patrili aj Moravia, ktorých voči ríši navonok reprezentoval ich panovník. V prameňoch označovaní Moravia boli pre východofranského autora len anonymnou masou. Preto bolo užitočné, aby týchto „moravských Slovanov“ konkretizoval práve ich knieža. Ak aj bol knieža Moravanov v literárnych pamiatkach ich personifikáciou, v politickej praxi nebol jediným, kto rozhodoval o dôležitých otázkach celého spoločenstva. Okrem neho sa totiž na vláde podieľali aj ďalšie kniežatá, ktorých tituly sa v slovansky písaných pamiatkach neodlišovali od panovníkov. Boli jednoducho tiež kniežatá a niektorí z nich si našli svoje miesto aj v písomných prameňoch.¹

Vláde panovníka Moravanov spolu s druhostupňovými kniežatami sa už venovalo viaceru autorov.² Predmetom ich záujmu však neboli len kniežacie elity moravskej spoločnosti, pretože pri prijímaní dôležitých rozhodnutí hrali významnú úlohu aj „Moravia“.³ Je preto možné sformulovať výskumnú otázku: Boli títo „Moravia“ inštitúciou tak ako panovník, resp. druhostupňové kniežatá?

Hoci je v súčasnej historiografii trend nepreceňovať význam spoločného slovan-ského dedičstva, stále môžeme poukázať na to, že z viacerých starších prameňov vyplýva, že zhromaždenia mohli byť bežnou súčasťou rozhodovania u Slovanov. Jedným z takýchto prameňov je mnohokrát citovaná pasáž od byzantského autora Prokopia, podľa ktorého Anti a Sklavíni, ktorí vraj žili v demokracii, rozhodovali „o všetkom“ spoločne.⁴ Rozhodovanie väčšej skupiny ľudí naznačuje aj kronika tzv. Fredegara, podľa ktorej si mali Vinidi (Slovania) spoločne zvoliť Sama za kráľa.⁵ Hoci je u franského kronikára samotná voľba len naznačená a tento autor prí-

1 Žitije Mefodija, c. 14. In *Magnae Moraviae Fontes Historici* (ďalej MMFH) II: *Textus biographici, hagiographici, liturgici*. In BARTOŇKOVÁ, Dagmar et al. (eds.). Brno: Universita J. E. Purkyně, 1967, s. 98; *Законъ судный людемъ*, Cap. 17. In *MMFH IV: Leges, textus iuridici*. BARTOŇKOVÁ, Dagmar et al. (eds.). Praha: KLP, 2013, s. 166; *Annales Fuldenses ad a. 864, 884, 901* (ďalej Ann. Fuld.). In *Monumenta Germaniae historica* (ďalej MGH): *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi* 7. KURZE Fridericus (ed.). Hannoverae: Hahniani, s. 62, 113, 135; *MMFH III: Diplomata, epistolae, textus historici varii*. BARTOŇKOVÁ, Dagmar (ed.). Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1969, Epistolae 90, 101, s. 201, 218.

2 HAVLÍK, Lubomír E. *Slovanské státní útvary raného středověku. Politické postavení, společenská a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století*. Praha: Academia, 1987, s. 75; HAVLÍK, Lubomír. *Morava v 9. a 10. století. K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. Praha: Academia, 1978, s. 65; TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 288; STEINHÜBEL, Ján. *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska*. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Rak, 2016, s. 230-231; LYSÝ, Miroslav. *Moravia, Mojmirovci a Franská ríša. Štúdie k etnogenéze, politickým inštitúciám a ústavnému zriadeniu na území Slovenska vo včasnóm stredoveku*. Bratislava: Atticum, 2014, s. 127-129; LYSÝ, Miroslav. *Druhostupňové kniežatá na Morave v 9. storočí*. In *Byzantinoslovaca*, 2014, roč. 5, s. 123-127.

3 HAVLÍK 1978, s. 67; TŘEŠTÍK 1997, s. 288-289; STEINHÜBEL 2016, s. 230-232.

4 PROCOPIOS III 14. *De bello Gothico*. In *Procopii Caesariensis Opera omnia II*. HAURY, Jakob – WIRTH, Gerhard (eds.). Leipzig: Teubner, 1963, s. 357.

5 CHRONICARUM quae dicuntur Fredegarii scholastici, Lib. IV, Cap. 48. *Fredegarii et aliorum Chronica: Vitae sanctorum*. In *MGH: Scriptores rerum Merovingicarum* 2. KURSCH, Bruno (ed.). Hannoverae: Hahniani, 1888, s. 145.

liš nepoznal spoločenské zvyklosti Slovanov za hranicami Franskej ríše, môžeme tento údaj brať ako dôveryhodný. Išlo by o zaužívaný spôsob, keď sa po voľbe na zhromaždení mohol aj cudzinec Samo dostať k vláde u Slovanov.

Uvedené dva prípady nedávajú príliš veľa možností na zamyslenie o fungovaní zhromaždení u Slovanov. Štruktúra kmeňových spoločností Slovanov sa dá totiž analyzovať až z neskorších prameňov. Bolo to však obdobie, keď dochádzalo k ich výrazným premenám. Neskôr sa však zhromaždenia zvolávali aj v 9. storočí, kedy boli tiež prirodzenou súčasťou politického života Slovanov.

Slovanský termín *veče*, ktorý sa často používa najmä (ale nielen) v poľskej literatúre,⁶ zrejme nie je možné zovšeobecniť.⁷ Prijateľnejším označením by mohol byť výraz *СЪБЪР*, ktorý sa pokúsil presadiť Lubomír Havlík.⁸ Pravdepodobnejšie je, že názov tejto inštitúcie – pokiaľ aj nejaký bol – nebol vo včasnom stredoveku ustálený.

Otázne je, do akej miery boli slovanské zhromaždenia reprezentatívne, akým spôsobom a ako často sa zvolávali. V prameňoch sa pri zhromaždeniach Moravanov nápadne zdôrazňuje ich úplnosť (*ВЪСА ЛЮДИ МОРАВСКЪИИ, СЪ ВЪСЪМИ МОРАВЛАНЪИ*, *omnes Marahoni, omnes Moravi*). Formuláciu „všetci“ netreba brať doslovne, pretože mala pravdepodobne zvýrazňovať legitimitu a reprezentatívnosť zhromaždenia,⁹ a tým aj legálnosť rozhodnutí, ktoré tam boli prijaté. Aj keď sa tam v skutočnosti nezišli „všetci“ Moravania,¹⁰ veľmi pravdepodobne to boli početné zhromaždenia, ktorých pravidelné zvolávanie muselo byť prispôbené dobovým možnostiam. Tie vychádzali z praxe predkresťanských slovanských spoločností, ktoré na rozdiel od kresťanského kalendára (týždeň, mesiac a rok) delili rok len na mesiace. Moravské obyvateľstvo aj po prijatí kresťanstva zrejme ešte nepoužívalo kresťanský kalendár. Trhy, súdne a snemové zhromaždenia sa preto veľmi pravdepodobne konali s mesačnou periodicitou.¹¹ Arabské pramene síce snemové zhromaždenia nespomínajú, tie trhové však už áno, a dokladajú mesačnú periodicitu trhu Moravanov.¹² Delenie roka na mesiace a pravidelné stretávanie sa v mocenských centrách krajiny bolo pre Moravanov jednoduché

6 K večam pozri hlavne: ŁOWMIAŃSKI, Henryk. *Początki Polski IV. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n. e.* Warszawa : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1970, s. 73-108.

7 MESIARKIN, Adam. Veča. Príspevok k dejinám slovanského práva. In *Historický časopis*, 2016, roč. 64, č. 2, s. 333-360.

8 HAVLÍK 1978, s. 67.

9 Premennosť výrazu všetci Česi v podmienkach 11. a 12. storočia analyzoval: ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034 – 1198)*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 343-347. České a moravské súvislosti snemovania spracoval vo svojej štúdií: WIHODA, Martin. Sněmy Čechů. In KNOZ, Tomáš – DVORÁK, Jan (eds.) *Šlechta v proměnách věků*. Brno : Matice moravská, 2011, s. 17-37.

10 Peter Ratkoš interpretoval „všetkých Moravanov“ ako skupiny slobodného obyvateľstva, resp. významnejších členov družín. Porovnaj RATKOŠ, Peter. *Slovensko v dobe veľkomoravskej*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, s. 85. Do tejto skupiny Moravanov tak už nemali patriť otroci a nevoľníci. Ratkošova predstava vychádzala z akceptácie feudálnych vzťahov v 9. storočí a z právnej diferenciacie sociálnych vrstiev obyvateľstva. Tá by sa potom prejavila práve v označení „Moravania“. V skutočnosti bola štruktúra obyvateľstva nepochybne jednoduchšia a neslobodné obyvateľstvo (najmä otroci) netvorilo významnú časť populácie. Porovnaj napr. TŘEŠTÍK 1997, s. 293-294.

11 TŘEŠTÍK, Dušan. „Trh Moravanů“ – ústřední trh staré Moravy. In *Československý časopis historický*, 1973, roč. 21, č. 6, s. 885.

12 Kitábu l-a'láki n-náfisati li-bni Rusta. In *MMFH III*, s. 347.

a praktické. Konanie trhu a zvolávanie snemu bolo zrejme rovnakou významnou udalosťou, s ktorou sa zrejme spájala nielen tovarová výmena, riešenie „vecí verejných“, ale v predkresťanskej dobe aj vykonávanie verejného kultu.¹³

V súvislosti s významom verejného kultu v predkresťanskej dobe je zaujímavé, že na spomenutých zhromaždeniach sa aj po krste Moravanov v roku 831 riešili náboženské otázky súvisiace s pohanským kultom. Známa veta zo Života Konštantína naznačuje, že knieža Rastislav sa rozhodol poslať posolstvo do Konštantínopola po porade „s kniežatami a Moravanmi“.¹⁴ Rovnako „Moravania“ a nie knieža Svätopluk žiadali pápeža o vyslanie Metoda za „arcibiskupa a učiteľa“ po tom, ako z Moravy sami vyhnali bavorských kňazov.¹⁵ Svätopluk síce následne Metoda prijal, ale stalo sa tak „СЪ ВСѢМИ МОРАВЛАНЪИ“.¹⁶ Vďaka „Moravanom“ sa arcibiskup Metod po dlhom väznení v Bavorsku dostal naspäť na Moravu. Prítomnosť „všetkých Moravanov“ dávala tejto udalosti všeobecnú záväznosť a Metod ako arcibiskup získal na svojom území nespochybniteľnú autoritu, ktorá mu v Panónii, na jeho hlavnom diecéznom území, chýbala.

Keď sa bavorskej strane na Morave podarilo pred pápežom obviniť arcibiskupa Metoda z herézy, znovu sa táto udalosť riešila na zhromaždení „všetkého moravského ľudu“.¹⁷ Tam sa mal čítať aj pápežský list, podľa ktorého bol údajne Metod vyhnaný z Moravy. Život Metoda však naznačuje, že na zhromaždení Moravanov sa čítal aj preklad listu pápeža Jána VIII. *Industrię tuę*, ktorý Metoda pokladal za pravoverného a do jeho rúk boli vložené „všetky slovanské krajiny“.¹⁸ Život Metoda a pápežove listy z rokov 880 a 881 sa dopĺňajú a nezávisle od seba hovoria, že pokus o odstránenie arcibiskupa Metoda sa viedol aj na pôde zhromaždenia „všetkých Moravanov“.

Zhromaždenia, na ktorých sa zúčastňovalo celé spoločenstvo, dodávali všetkým rozhodnutiam všeobecnú záväznosť a legitimitu. V tomto zmysle boli prijaté uznesenia skutočne rozhodnutím „všetkých“ Moravanov. Túto skutočnosť dokla-

13 BANASZKIEWICZ, Jacek. *Pons mercati, gradus lignei, stepen i inne*. Uvagi o znaku władzy i prawa słowiańskich miejsc wiecowych. In *Annales Universitates Mariae Curie-Skłodowska, Lublin – Polonia, Sectio F*, 1990, roč. 45, s. 80.

14 Žitije Konstantína, Cap. 14. In *ММФН II*, s. 98. „РОСТИСЛАВЪ БО, МОРАВСКИЙ КНАЗЪ, БОГОМ ОУСТИМЪ, СЪВѢТЪ СЪТВОРИ СЪ КНАЗИ СВОИМИ И С МОРАВЛАНЪИ...“

15 Žitije Mefodija, Cap. 10, s. 153. „ПРИКЛЮЧИ ЖЕ СА ТЪГДА, МОРАВЛАНЕ ОЧЮЩЪШЕ НѢМЪЧЬСКЪИА ПОПЪИ, ИЖЕ ЖИВААХОУ ВЪ НИХЪ, НЕ ПРИАЮЩЕ ИМЪ, НЪ КОВЪ КОУЮЩЕ НА НА, ИЗГЪНАША ВСЬСА, А КЪ АПОСТОЛИКОУ ПОСЛАША...“

16 Žitije Mefodija, Cap. 11, s. 154.

17 Žitije Mefodija, Cap. 12, s. 157. „СЪБЪРАВЪШЕ ЖЕ ВЪСА ЛЮДИ МОРАВЪСКЪИА, ВЕЛАХОУ ПРОЧИСТИ ПРѢДЪ НИМИ ЕПИСТОЛИЮ, ДА БЪИША СЛЪИШАЛИ ЗГЪНАНИЕ ЮГО.“

18 Žitije Mefodija, Cap. 12, s. 158. „ПОЧЪТЪШЕ ЖЕ АПОСТОЛИКОВЪИ КНИГЪИ, ОБРѢТОША ПИСАНИЕ: ЯКО БРАТЪ НАШЪ МЕФОДИЙ С(ВА)ТЪИИ ПРАВОБЪРНЪ ИЕСТЪ, И АП(О)С(ТО)ЛЬСКО ДЪБИНИЕ ДЪЛАЕТЪ, И ВЪ РОУКОУ ЮГО СОУТЬ ОТ Б(О)ГА И ОТ АП(О)С(ТО)ЛЬСКАГО СТОЛА ВЪСА СЛОВЪНЬСКЪИА СТРАНЪИ, ДА ЮГО ЖЕ ПРОКЛЪНЕТЪ, ПРОКЛАТЪ, А ЮГО ЖЕ С(ВА)ТИТЬ, ТЪ С(ВА)ТЪ ДА БОУДИ.“ List *Industrię tuę* obsahuje podobnú pasáž. Porovnaj: Epistolae 90. In *ММФН III*, s. 204. „Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis, et utilitatibus orthodoxum, et proficuum esse reperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi Dei ecclesiam remisimus.“ O intrigách proti Metodovi s údajným pápežovým listom neskôr priamo spomína list Jána VIII. z 23. marca 881. Porovnaj: Epistolae 95. In *ММФН III*, s. 211-212. K interpretácii označenia „všetky slovanské krajiny“ porovnaj: LYSÝ, Miroslav. Slovania arcibiskupa Metoda na Morave a v Panónii. In *Konštantínove listy*, 2018, roč. 11, č. 1, s. 40-50.

dajú aj západné pramene, podľa ktorých boli pokrstení „všetci“ Moravania¹⁹ alebo sa „všetci“ Moravania zaviazali k plateniu tribútu.²⁰ Podobne vyznieva postavenie Moravanov aj podľa moravských hagiografických prameňov. Legitimita rozhodovania „všetkých Moravanov“ sa s najväčšou pravdepodobnosťou získavala konsenzuálnym, teda jednomyselným rozhodnutím, ktorého mechanizmus neskôr popisoval Thietmar z Merseburgu na príklade zhromaždenia Luticov.²¹

Do „vecí verejných“ patrilo zrejme aj riešenie konfliktov medzi jednotlivými príslušníkmi spoločnosti. Rozlišovanie medzi súdnictvom, vytváraním zákonných noriem a realizáciou rozhodnutí je charakteristické až pre modernú dobu, ktorá si osvojila princíp del'by (štátnej) moci. Staršie spoločnosti, akými boli aj Slovania, vtedy ešte nerozlišovali medzi týmito funkciami. Verejné inštitúcie tak poznali skôr jednotu moci, nie jej del'bu.

Slovanský termín *súd* (*sqd*,²² *СОУД*²³) je odvodený od výrazu sedieť, pričom tento význam neplatí len pre slovanské jazyky.²⁴ V tejto súvislosti je zaujímavé, že v prenesenom význame výraz sedieť (*СѢДѢТИ*) znamenal aj vládnuť. Kto vládol, ten sedel na stolci a panoval. Súčasne mohol aj súdiť, teda rozhodovať o sporoch (*ПЪРЯ*) medzi stranami, ktoré sa k nemu dostavili. Osobou, ktorá rozhodovala, mohol byť sudca alebo knieža, ako sa o tom zmieňuje napríklad Súdny zákon pre ľud.²⁵ Sudcovia i kniežatá mohli rozhodovať nielen na zhromaždeniach v centrálnej časti krajiny, ale zrejme aj mimo nich.

Zhromaždenia „všetkých Moravanov“ boli multifunkcionálne, pretože mali hospodársko-trhovú funkciu, boli priestorom súdneho i všeobecne-politického rozhodovania. V prípade potreby mohli Moravania rozhodovať aj o svojom panovníkovi. Moravania (v tomto prípade zrejme nitrianski²⁶) sa tak napríklad v roku 871 pod dojemom nepravdivej správy o Svätoplukovej smrti rozhodli ustanoviť si

19 HISTORIA episcoporum Pataviensium, ad a. 838. Historiae episcoporum Pataviensium et ducum Bavariae. In *MGH : Scriptores 25* (ďalej SS). WAITZ, Georg (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1880, s. 620. „Reinharius archiepiscopus Laureacensis et Pataviensis apostolus Maravorum obiit.“ ; NOTAE de episcopis Pataviensis, Codicis C. In *MGH : SS 25*, s. 623. „Regenharius episcopus Matavorum baptizat omnes Moravos.“ ; BERNARDI Cremifanensis historiae, ad a. 818 – 838. Bernardi, ut videtur, liber de origine et ruina monasterii Cremifanensis Eiusdem historiae. In *MGH : SS 25*, s. 655. „Item Renharius episcopus baptizat omnes Moravos.“ K spoľahlivosti týchto prameňov porovnaj: DITTRICH, Zdeněk R. *Christianity in Great-Moravia*. Groningen : J. B. Wolters, 1962, s. 61-65.

20 SCHWARZMAIER, Hansmartin. Ein Brief des Markgrafen Aribos an König Arnulf über die Verhältnisse in Mähren. In *Frühmittelalterliche Studien*, 1972, roč. 6, č. 1, s. 57. „...omnes Marahoni insimul mandauerunt <pecora> in seruitium sicut proprii serui facere debuerunt...“

21 THIETMARI CHRON, Lib. VI, Cap. 25 (18). Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon. In *MGH : SS rer. Germ. N. S. 9*. HOLTZMANN, Robert (ed.). Berolini : APVD Weidmanos, 1935, s. 304. „Unanimi consilio ad placitum suimet necessaria discutientes, in rebus efficiendis omnes concordant. Si quis vero ex comprovincialibus in placito hiis contradicit, fustibus verberatur et, si forinsecus palam resistit, aut omnia incendio et continua depredatione perdit aut in eorum presentia pro qualitate sua pecuniae persolvit quantitatem debitae.“ K rozboru tejto zmienky a jej vierohodnosti porovnaj: MODZELEWSKI, Karol. *Barbarzyńska Europa*. Warszawa : ISKRY, 2004, s. 358-359.

22 GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert. *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 224-226.

23 Takto v cyrilskom prepise prekladu Nomokánonu. Porovnaj: Nomokanonъ, Tit. 16. In *MMFH IV*, s. 224.

24 Tak *sedes iudicaria* (súdna stolica) bola súdnou inštitúciou, ktorá vznikla v rámci komitátu a ktorá dala neskôr pomenovanie komitátu vo forme *stolica*.

25 Законъ судный людьмъ, Tit. 2, s. 159. „ВЪ ВСАКОУ ПЪРЮ И КЛЕВЕТУ И ШЬПТЫ ДОСТОИТЬ КНАЗЮ И СОУДИИ НЕ ПОСЛОУШАТИ БЕСЪ СВѢДИТЕЛЬ МНОГЪ...“

26 LYSÝ 2014, s. 104-106.

za panovníka Slavomíra. Pevnosť rozhodnutia Moravanov umocňuje autor Fuldských letopisov stručnou poznámkou o tom, že Moravania museli k tomu Slavomíra donútiť pod hrozbou smrti.²⁷

Na trhovo-snemovom mieste sa nachádzal „stred“ krajiny. Nemusel to byť síce geografický stred, bol však stredom „ideálnym“.²⁸ Bolo to miesto na stretávanie sa, obchodovanie, rokovanie, súdenie a kontakt medzi ľuďmi, druhostupňovými kniežatami a panovníkom. Práve na tomto mieste sa z množstva ľudí, ktorí prichádzali zo všetkých častí Moravy, stali „všetci Moravania“. V prípade Moravanov tento „stred krajiny“ môžeme stotožniť s miestom, ktoré popisuje vo svojom diele arabský cestovateľ Ibn Rusta. Spomína aj názov sídelného hradu Svätopluka, no v natoľko nejasnej podobe,²⁹ že je prakticky nemožné s istotou rekonštruovať pôvodnú podobu jeho názvu. Meno sídelného hradu Mojmirovcov mohlo znieť rovnako ako meno krajiny, teda Morava.³⁰ Tento predpoklad je však značne neistý.³¹ Fuldské letopisy spomínajú Rastislavovu pevnosť, ktorá mala byť „nevýslovná a všetkým starobyľým nepodobná“.³² V týchto letopisoch sa k roku 871 spomína aj akýsi starý Rastislavov hrad.³³ „Rastislavova pevnosť“ a „Rastislavov hrad“ sú pravdepodobne totožné so Svätoplukovým sídlom, ktoré spomenul Ibn Rusta.

Nie je nič zvláštne, že sa vo Fuldských letopisoch nezachovalo meno moravského centrálného hradu. Geografické údaje franských letopiscov a podobne aj neskorších ríšskych kroník neboli veľmi podrobné a názvy slovanských hradov sa v nich objavovali len výnimočne. Ibn Rusta zaznamenal názov sídla kniežata Svätopluka vo forme *Dž.r.wáb* a poznamenal, že sa tam koná trh každé tri dni v mesiaci.³⁴ Tento *mercatum Marahorum* však poznali nielen arabskí, ale aj bavorskí obchod-

27 Ann. Fuld. ad a. 871, s. 73. „Zuentibald nepos Rastizi apud Karlmannum a infidelitatis crimine insimulatus in custodiam missus est. Sclavi autem Marahenses duces suos perisse putantes quendam presbyterum eius (dem) ducis propinquum nomine Sclagamarum sibi in principem constituunt, ei minantes interitum, ni ducatum super eos susciperet. Qui eisdem necessitate coactus assensum praebens contra Engilscalum et Willihelmum duces Karlmanni proelia movere et eos ex obsessis civitatibus expellere nititur. Illi vero adversus hostem pari intentione dimicantes et nonnullos de exercitu eius prosternentes eum fugere compulerunt.“

28 STEINHÜBEL, Ján. Slovanský „gens“ a jeho stred. Kniežací hrad, pohanská svätyňa, snem a trh. In *Byzantinoslovaca*, 2014, roč. 5, s. 142-159.

29 Kitábu l-a^láki n-náfsati li-bni Rusta, s. 347.

30 STEINHÜBEL 2014, s. 111-112.

31 Podporovať by ho mohla správa v Živote Nauma, podľa ktorej Metod získal do správy hrad Moravu. Porovnaj: II. Žitije Nauma. In *MMFH II*, s. 254. Problém je v tom, že tento prameň je príliš neskoro (rukopis je až zo 16. storočia), preto ho nie je možné považovať za presvedčivý doklad. Táto hypotéza by sa dala podoprieť tým, že Metod sa označoval ako moravský arcibiskup. Titulácia biskupov sa totiž spravidla označovala podľa ich sídla, a nie podľa krajiny. Metod bol však takto označený až relatívne neskoro. V liste *Industrie tue* z roku 880. Porovnaj: Epistolae 90. In *MMFH III*, s. 199-200. Ešte predchádzajúci rok ho pápež Ján VIII. označil ako panónskeho arcibiskupa. Porovnaj: Epistolae 81. In *MMFH III*, s. 192. Metodova titulácia ako panónskeho metropolitu spochybňuje predpoklad, že jeho označenie ako moravského arcibiskupa v neskorších prameňoch odzrkadľuje názov jeho sídla. Navyše pôvodným antickým sídlom panónskej arcidiecézy, ktorá mala byť obnovená menovaním Metoda, bolo Sirmium. To však obsadili Bulhari a pápeži tak používali pre Metoda takpovediac núdzový titul. VAVRÍNEK, Vladimír. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolem a Římem*. Praha : Vyšehrad, 2013, s. 141, 175-177, 183; JAN, Libor. O smysl příběhu bratří Konstantina a Metoděje. In JAN, Libor (ed.) *Christianizace českých zemí ve středoevropské perspektivě*. Brno : 2011, s. 100-115.

32 Ann. Fuld. ad a. 869, s. 69. „...in illam ineffabilem Rastizi munitionem et omnibus antiquissimis dissimilem...“

33 Ann. Fuld. ad a. 871, s. 74. „...urbem antiquam Rastizi...“ Bohatý prehľad literatúry k tejto problematike najnovšie uvádza Peter Baláž v štúdiu, kde sa nepresvedčivo pokúša stotožniť *urbs antiqua Rastizi* s Devínom. BALÁŽ, Peter. K starobylosti a jedinečnosti „*urbs antiqua Rastizi*“. In *Historický zborník*, 2013, roč. 23, č. 1, s. 23-31. *Urbs Rastizi* nemohol byť Devín, lebo z kontextu Fuldských letopisov vyplýva, že udalosti z roku 871 sa odohrávali v centrálnej časti Moravy, obsadenej Bavormi a správcami Viliamom a Engelšalkom.

34 Kitábu l-a^láki n-náfsati li-bni Rusta, s. 347.

níci. Dokladom je Raffelstettenský colný predpis,³⁵ v ktorom sa stretávame s podobnou situáciou ako v ostatných západných prameňoch. Spomína sa tam veľa konkrétnych lokalít v Bavorsku alebo aj inde na západe (Rosdorf, Url, Ebersberg, Mautern), ale trh, ktorý sa konal v centre vojnovskej Moravy, je jednoducho pomenovaný len ako trh Moravanov (*mercatum Marahorum*).³⁶

Na Morave, podobne ako v iných krajinách, sa praktická potreba obchodnej výmeny³⁷ spojila s riadením „vecí verejných“. Nejde o výnimočné riešenie, skôr naopak. Spojenie trhu a miesta snemov sa uskutočňovali aj pri hradoch Praha alebo Kyjev. Oba spomenuté hrady dokladajú spojenie trhov, verejného kultu i snemovania,³⁸ pričom kyjevský príklad je zvlášť užitočný, keďže sa v Povesti vremennych let spomína, že sa v roku 1068 konal snem Kyjevčanov na miestnom trhovisku.³⁹

Práve z týchto dôvodov boli zhromaždenia včasnostredovekých slovanských (ale aj iných) spoločenstiev prirodzenou súčasťou aj v politickom rozhodovaní. Počet prameňov, ktoré spomínajú rozhodovanie týchto zhromaždení, je prekvapujúco vysoký a významovo pestrý, preto je možné tieto zmienky pokladať za spoľahlivé.

Arpádovské Uhorsko

Podľa Zlatej buly vydanej kráľom Ondrejom II. v roku 1222 sa celokrajinské zhromaždenie malo konať každoročne v Stoličnom Belehrade (maď. Székesfehérvár). Pokiaľ by na ňom kráľ nemohol byť prítomný, mal ho viesť palatín. Zhromaždenie servientov (služobníci kráľa, formujúca sa šľachta) sa dostalo na prvé miesto ustanovení v Zlatej bule, čo svedčí o jeho veľkom význame v rebríčku noriem arpádovského Uhorska, ktoré si v spomenutom roku nechali servienti potvrdiť (resp. ustanoviť) svojím kráľom. Na tomto každoročnom zhromaždení mali byť vypočúvané spory servientov,⁴⁰ čo naznačuje, že z pohľadu Zlatej buly z roku 1222 išlo najmä o súdnu inštitúciu. Ustanovená ročná periodicita tohto zhromaždenia poukazuje na odlišný vzťah panovníkov k zhromaždeniam v porovnaní s vojmi-

35 Inquisitio de thelonis, Tit. 8. In *MMFH IV*, s. 101. „*Si autem transire voluerint ad mercatum Marahorum, iuxta estimationem mercationis tunc temporis exsolvat solidum I de navi et licenter transeat; revertendo autem nichil cogantur exsolvere legitimum.*“

36 Nie je možné súhlasiť s názorom, že neuvedenie názvu lokality v prameni je znakom toho, že sa trh konal na rôznych miestach krajiny, ako sa napríklad domnieva: ZEHETMAYER, Roman. The Austrian Danube Region in the Decades around 900. In MACHÁČEK, Jiří – WIHODA, Martin (eds.) *The Fall of Great Moravia. Who Was Buried in Grave H135 at Pohansko near Břeclav?* Leiden ; Boston : Brill, 2019, s. 53. Mesačná periodicita trhu Moravanov sa dala realizovať práve vďaka existencii jedného konkrétneho miesta, na ktorom sa tento trh mohol uskutočňovať. Hoci sa trhy mohli konať na viacerých lokalitách, zrejme len jedno z moravských centier bolo tým *mercatum Marahorum*, ktoré spomínajú franské pramene. MACHÁČEK, Jiří. „Velkomoravský stát“ – kontroverze stredoveké medievistiky. In *Archeologické rozhledy*, 2012, roč. 64, č. 2, s. 781-782.

37 Otázne je, do akej miery bol tento *mercatum Marahorum* významný a aký sortiment ponúkal pre potreby vnútornej i vonkajšej tovarovej výmeny. Podľa Ibrahima ibn Jakuba bol v Prahe na trhu tento sortiment: otroci, cín a kožušiny. Ibráhím ibn Ja'kúb, Cap. 6. In *MMFH III*, s. 413. Otázka výmenných vzťahov v moravskej spoločnosti bola predmetom záujmu v diskusnom príspevku: MACHÁČEK, Jiří. O Velké Moravě, archeologii raného stredoveku i o nás samých. In *Archeologické rozhledy*, 2015, roč. 66, č. 3, s. 464-494.

38 Podrobnejšie porovnaj: STEINHÜBEL 2014, s. 143-145, 149-151.

39 Latopis Nestora. In *Monumenta Poloniae historica I*. BIEŁOWSKI, August (ed.). Lwów : Nakładem własnym, 1864, s. 719.

40 *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* (ďalej CDS I.) MARSINA, Richard (ed.). Bratislavae : Vydavateľstvo SAV, 1971, č. 270, s. 200. „*Ut annuatim in festo sancti regis, nisi arduo negotio ingruente vel infirmitate fuerimus prohibiti, Albe teneamur solempnizare. Et si nos interesse non poterimus, palatinus procul dubio ibi erit pro nobis, ut vice nostra causas audiat et omnes servientes, qui voluerint, libere illuc convenient.*“

rovským obdobím. Pravda, tento poznatok môžeme rovnako dobre pripísať špecifikám Uhorského kráľovstva z hľadiska jeho zvyklostí či väčšej rozlohy, ako aj zachovaným prameňom a nedostatku informácií v porovnaní s 9. storočím. Treba tiež povedať, že rozhodovanie sporov sa v Uhorskom kráľovstve dialo relatívne decentralizovane, keďže napríklad palatín ako zástupca kráľa mohol rozhodovať spory na vidieckych zhromaždeniach.⁴¹ Tým mohla byť potreba ústredného celokrajinského zhromaždenia menšia.

V tejto súvislosti je zaujímavé, že svätoštefanské legendy vykresľovali obraz vzťahu medzi kráľom Štefanom I. a obyvateľmi Uhorska v negatívnych farbách. Podľa legend *plebs* odmietal prijať kresťanstvo a v spojení s veľmožmi sa snažil vymaniť zo Štefanovej vlády.⁴² Bol to pritom ľud, ktorý podľa biskupa Hartvíka ustanovil Štefana za svojho panovníka a tohto Štefana mal *plebs* a veľmoži aspoň spočiatku v oblúbe.⁴³ Až neskôr sa tento vzťah mal zhoršiť. Z toho vyplýva, že kým na začiatku sa *plebs* podieľal na ustanovení Štefana za svojho panovníka, neskôr už sa pokúšal vymaniť z jeho moci.⁴⁴ Legendista nepochyboval o tom, že nerozumný *plebs* spojený s veľmožmi potreboval kráľovu správu práve tak, ako ju potrebovala aj cirkev. Hartvík zdôrazňuje, že Štefan by mal spravovať „*obojakým právom cirkev aj ľud*“. Pod obojakým právom sa myslelo právo kánonické a svetské.⁴⁵

V porovnaní s Moravanmi sa kresťanstvo v Uhorsku skutočne šírilo s omnoho výraznejším odporom. Kým na mojmirovskej Morave boli Moravia zaangažovaní do cirkevných záležitostí a aj krst Moravanov v roku 831 sa na základe veľmi lakonickej zmienky⁴⁶ javí byť širšou spoločnou akciou, tak šírenie kresťanstva v Uhorsku bolo zrejme komplikovanejšie. Nezabúdajme v tejto súvislosti aj na skutočnosť, že legendy o sv. Štefanovi vznikli s veľkým časovým odstupom pol storočia po smrti prvého uhorského kráľa. Obraz vzťahov medzi ním a obyvateľstvom Uhorska tak bol nepochybne tvorený pod autorovými dojmami, či jeho pamäťou na pohanské reakcie v krajine.⁴⁷

Literárny topos uhorských legendistov vykresľujúci osamoteného panovníka v zápase proti pohanskému ľudu spolčenému s veľmožmi je samozrejme veľkým zjednodušením. Tí istí autori potvrdzujú, že sa panovník zvykol radiť „*so svojimi biskupmi a veľmožmi*“ alebo len „*veľmožmi*“. Rozhodovanie na základe porady s užšou vrstvou cirkevných či svetských hodnostárov patrilo k štandardným

41 SOKOLOVSKÝ, Leon. *Prehľad dejín verejnej správy na území Slovenska. I časť (Od počiatkov do roku 1526)*. Bratislava : Metodické centrum mesta Bratislavy, 1995, s. 23.

42 *Legenda maior s. Stephani*, Cap. 6. In *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum II.* (ďalej SRH II) SZENTPÉTERY, Emericus (ed.). Budapestini : Academia litter. Hungarica atque Societate histor. Hungarica in partem impensarum venientibus, 1938, s. 381; *Legenda s. Stephani regis ab Hartvico episcopo conscripta*, Cap. 6. In *SRH II*, s. 408.

43 *Legenda s. Stephani regis ab Hartvico episcopo conscripta*, Cap. 5, s. 407.

44 *Legenda maior s. Stephani*, Cap. 6, s. 381.

45 *Legenda s. Stephani regis ab Hartvico episcopo conscripta*, Cap. 9, s. 414.

46 Porovnaj pozn. č. 19.

47 K tomu porovnaj: MÚCSKA, Vincent. Boj uhorského štátu proti pohanstvu v 11. storočí. In KOŽIAK, Rastislav – NEMEŠ, Jaroslav (eds.) *Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5. – 6. II. 2003 v Banskej Bystrici*. Bratislava : Chronos, 2004, s. 201-210.

spôsobom vykonávania moci v stredoveku.⁴⁸ Napriek tomu, že sa zhromaždenia arpádovského Uhorska v prameňoch spomínajú vzácnejšie ako v 9. storočí u Moravanov, predsa len ich nemožno opomenúť.

Pre Uhrov bolo zrejme náročné za nástupcu Štefana I. prijať cudzinca Petra Orseola, ktorý nepochádzal z arpádovského rodu. Štefan I. mu musel zabezpečiť kráľovskú moc nielen prostredníctvom likvidácie oponentov z arpádovského rodu, ale získať aj vernosť uhorských veľmožov. Po Štefanovej smrti sa títo veľmoži mali stretnúť a Petrovi Orseolovi odprisahať vernosť.⁴⁹ V treťom roku jeho vlády (1041) sa „na radu biskupov“ stretli uhorskí veľmoži a rytieri, aby vystúpili proti kráľovi, s ktorého vládou neboli spokojní. Na zhromaždení Uhrov bol súčasne zvolený nový kráľ, ktorým sa stal Samuel Aba, manžel Štefanovej sestry.⁵⁰ V krajine sa kvôli boju o moc schýľovalo k vojenským nepokojom a vnútornému konfliktu: Samuel zhromaždil vojsko a chystal sa vytiahnuť proti Petrovi, ktorý si však nerobil veľké ilúzie o podpore Uhrov a utiekol do Bavorska.⁵¹ Samuel zhromaždil vojsko (*congregato Hungarorum exercitu*), čo mohli byť veľmoži a bojovníci, ktorí sa zúčastnili tohto zhromaždenia. Muselo ísť o významnú vojenskú silu, ak Peter Orseolo po zvážení svojich šancí radšej utiekol z krajiny.

Rozhodovanie veľmožov o kráľovi Petrovi Orseolovi spomínajú aj Altaišské letopisy. Dôvod sporu medzi kráľom a uhorskými veľmožmi síce charakterizujú odlišne, podstatné však je, že aj podľa týchto letopisov išlo o rozhodnutie uhorskej aristokracie, ktoré bolo prijaté na zhromaždení.⁵² Na tom nie je nič prekvapivé, keďže uhorský prameň vychádzal z ríšskej predlohy, ktorou neboli Altaišské letopisy, ale nejaký nezachovaný prameň.⁵³ Práve preto treba túto informáciu vnímať opatrne. Autor nezachovanej ríšskej predlohy bol pravdepodobne veľmi dobre informovaný o situácii v Uhorsku a Čechách, ako aj o konfliktoch a vzájomných vzťahoch medzi Petrom Orseolom a Samuelom Abom v rokoch 1041 – 1052. Uhorské prepracovanie staršej predlohy, ktoré sa stalo neskôr súčasťou kronikárskej kompozície zo 14. storočia, je preto treba brať s rezervou. Je pochopiteľné, že uhor-

48 K príkladom porovnaj: *Legenda maior s. Stephani*, Cap. 5, 8, 14, s. 381, 383, 389; *Legenda minor s. Stephani*, Cap. 3. In *SRH II*, s. 395. V maďarskej literatúre sa zdôrazňuje rozlišovanie kolektívneho rozhodovania v podobe kráľovskej rady a zhromaždenia ľudu. Porovnaj: KISS, Erzsébet. A király generalis kongregáció kialakulásának történetéhez. In *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta historica*, 1971, roč. 39, s. 5.

49 *Legenda s. Gerhardi episcopi*, Cap. 5. In *SRH II*, s. 476. „...omnes Pannonie principes fidem ac dilectionem coniurassent...“

50 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*, Cap. 72 (ďalej *Chron. Hung. comp. saec. XIV*). In *SRH I. SZENTPÉTERY, Emericus* (ed.). Budapestini : Academia litter. Hungarica atque Societate histor. Hungarica in partem pensarum venientibus, 1937, s. 324-325. „Anno igitur regni Petri tertio principes Hungarorum et milites consilio episcoporum convenerunt adversus Petrum regem et sollicitate querebant, si aliquem de regali progenie in regno tunc invenire possent, qui ad gubernandum regnum esset idoneus et eos a tyrannide Petri liberaret. Cumque neminem talem in regno invenire potuissent, elegerunt de semet ipsis quemdam comitem nomine Abam, sororium sancti regis Stephani et eum super se regem constituerunt.“

51 *Annales Altahenses maiores* (ďalej *Ann. Altah.*) ad a. 1041. In *MGH : SS rer. Germ.* OEFELE, Edmundus L. B. (ed.). Hannoverae : Hahniani, 1891, s. 24; *Herrimani Augiensis Chronicon ad a. 1041*. In *MGH : SS 5*. PERTZ, Georgius Henricus (ed.) Hannoverae : Hahniani, 1844, s. 123; *Chron. Hung. comp. saec. XIV*, Cap. 72, s. 325.

52 *Ann. Altah.* ad a. 1041, s. 25. Naopak, v skrátenej verzii príbehu v kronike Herimana z Reichenau sa spomína len sprisahanie „vierolomných Uhrov“. *Herrimani Augiensis Chronicon ad a. 1041*, s. 123.

53 MEYER, Otto. Bayern. In WATTENBACH, Wilhelm – HOLTZMANN, Robert (eds.) *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Die Zeit der Sachsen und Salier II, Das Zeitalter des Ottonischen Staates (900 – 1050)*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1967, s. 547.

ský autor (alebo autori) tohto prameňa sa snažil svoju predlohu očistiť najmä od negatívneho obrazu o Uhroch alebo o prvom uhorskom kráľovi Štefanovi, ktorý sa mal krutým spôsobom zbaviť vlastných príbuzných, aby im znemožnil nástup na uhorský trón.⁵⁴ Zhromaždenie uhorských veľmožov a vojakov, na ktorom sa rozhodlo o odstránení Petra Orseola, a kde došlo k voľbe nového panovníka, však mohlo byť pravdivé. Ved' ako inak by k takejto kľúčovej výmene na tróne mohlo dôjsť?

O početnosti účastníkov uhorských zhromaždení môžeme len špekulovať, pretože zmienky o nich sa v prameňoch nezachovali. Istým náznakom môže byť údaj, podľa ktorého Samuel Aba „*pod zámienkou porady*“ (*sub pretextu consiliandi*) zvolal v roku 1044 asi 50 uhorských veľmožov do Čanádu, zatvoril ich do jedného domu a nechal ich všetkých stať.⁵⁵ Takáto porada, ktorá sa pre zmienených 50 veľmožov neskončila najšťastnejšie, zrejme nebola takým veľkým zhromaždením, na akom došlo k voľbe Samuela a ktorého počet účastníkov azda mohlo dosahovať stovky ľudí.

Pre Samuela Abu bolo udržanie moci v Uhorsku čím ďalej tým náročnejšie. Záujmy Petra Orseola totiž chránil ríšsky kráľ Henrich III., ktorému sa podarilo poraziť uhorské vojsko v bitke pri Menfő v roku 1044. Po veľkom víťazstve Henricha III. sa v Uhorsku konali ďalšie zhromaždenia. Henrich III. najskôr prijal od Uhrov podľa uhorského prameňa „*žiadost' o odpustenie*“ a podľa Herimana z Reichenau „*poníženie a poslušnosť*“. Následne odprevadil Petra do Stoličného Belehradu a usadil ho na kráľovský trón.⁵⁶ O rok neskôr došlo k zmiereniu medzi ríšskym panovníkom Henrichom a uhorskou elitou na čele s kráľom.⁵⁷ To všetko sa uskutočnilo pred „*všetkým svojim (uhorským) a našim (ríšskym) ľudom*“;⁵⁸ pričom poprední uhorskí veľmoži odprisahali vernosť kráľovi Henrichovi III.⁵⁹

Úsilie Henricha III. dosadiť za kráľa v Uhorsku Petra Orseola a získať si jeho vernosť ho stála tri veľké vojenské výpravy. Úspešný výsledok dosiahol v rokoch 1044 a 1045, no ovocie svojho dlhodobého úsilia si Henrich III. nemohol vychutnávať veľmi dlho.⁶⁰ Druhá Petrova vláda nebola o nič populárnejšia ako tá prvá. Uhorskí veľmoži sa preto zišli v Čanáde, aby sa poradili a potom v mene celého

54 Ann. Altah. ad a. 1041, s. 24. „Vylepšená“ uhorská verzia našla ako vinníka veľmoža Budu. Porovnaj Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 69, s. 320-321. Keďže išlo o Vazula a jeho potomkov, ide o zaujímavý príklad, keďže práve z tejto vetvy arpádovského rodu nakoniec pochádzali uhorskí kráľi po zbavení trónu Petra Orseola v roku 1046.

55 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 75, s. 329-330. „*Cum enim rex Quadragesimam Chanadini celebraret, in eadem Quadragesima circiter quinquaginta viros nobiles sub pretextu consiliandi in quandam domo conclusit et ab armatis militibus fecit eos obruncari nec contritos nec confessos.*“

56 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 77, s. 333; Ann. Altah. ad a. 1044, s. 37.

57 Na podrobnejšiu analýzu porovnaj: ZUPKA, Dušan. *Rituály a symbolická komunikácia v stredovekej strednej Európe (Arpádovské Uhorsko 1000 – 1301)*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 75-77.

58 Ann. Altah. ad a. 1045, s. 40. „*Veniens autem Ungariam, regio more suspectus decenter est et honorifice retentus. In ipsa sancta solemnitate Petrus rex regnum Ungariae cum lancea deaurata tradidit caesari domino suo coram omni populo suo et nostro.*“

59 Herrimanni Augiensis Chronicon ad a. 1045, s. 125. „*Petrus rex Heinricum regem in festivitate pentecostes ad se invitatum magno apparatu suscepit et maximis muneribus donavit eique regnum Pannoniarum, principibus Ungariorum fidelitatem illi et successoribus eius iuramento firmantibus reddidit.*“

60 BOSHOF, Egon. Das Reich in der Krise. Überlegungen zum Regierungsausgang Heinrichs III. In *Historische Zeitschrift*, 1979, roč. 228, č. 1, s. 265-287.

Uhorska vyslali poslov k Vazulovým synom k Leventemu a Ondrejovi. Žiadali ich, aby sa vrátili do Uhorska, a sľubovali, že sa im „všetci Uhri“ po ich návrate podrobia.⁶¹ Z cudziny prichádzajúcich Leventeho a Ondreja prišlo do Abaújváru privítať množstvo Uhrov, ktorých požiadavky smerovali k návratu pohanstva.⁶²

Konanie uhorského zhromaždenia naznačuje listina palatína Rada zo 4. júna 1057, ktorá je datovaná v Stoličnom Belehrade „*in congregacione regni*“. Problémom tohto dokumentu je, že jeho druhá časť bola interpolovaná,⁶³ čo sa týka aj datácie listiny – (*regni nostri anno duodecimo. Actum in Albaregia, in congregacione regni*). Jej pre polovicu 11. storočia neobvyklý charakter budí podozrenie. Druhá časť tejto listiny je, ako upozorňuje jej vydavateľ György Györffy, charakteristická skôr pre 13. storočie. Preto aj datáciu listiny a zmienku o zhromaždení musíme považovať za nedôveryhodný údaj.⁶⁴ A to aj napriek tomu, že sa v roku 1057 konala korunovácia päťročného Šalamúna, syna kráľa Ondreja I., na ktorej sa bezpochyby zúčastnili aj veľmoži a biskupi z celej krajiny.⁶⁵ Na korunováci mal byť prítomný aj Ondrejov mladší brat Belo,⁶⁶ ktorý sa spomína aj v prvej, dôveryhodnej časti listiny. Interpolovaná časť listiny je tak prameňom pre 13. storočie.

Belo I. sa stal kráľom v roku 1060 a za jeho vlády došlo asi k najvýznamnejšiemu zhromaždeniu v dejinách arpádovského Uhorska. Kráľ vyslal do celej krajiny poslov, aby zvolali z každej dediny dvoch starších na kráľovskú poradu. Miestom stretnutia sa stal Stoličný Belehrad a do tohto kráľovského sídla prišiel „všetok uhorský ľud“, teda nielen tí, ktorých kráľ nechal pozvať. Uhorský kronikár poznamenáva, že tento výjav vyvolal obavy:

„*Ked' však kráľ, biskupi a všetci veľmoži uvideli nesmierne množstvo ľudí, zľakli sa, či ich nenapadnú. A vstúpili do mesta a strážili ho. Ľud si potom vyvolil zástupcov a pripravili im pódium z dreva, aby ich mohli ľudia vidieť a počuť. Zástupcovia poslali ku kráľovi a k veľmožom poslov s týmito slovami: 'Dovol' nám žiť pohanským spôsobom života podľa zvyku našich otcov, biskupov ukameňovať, kňazom vyvrhnúť črevá, klerikov povraždiť, vyberačov desiatkov obesiť, kostoly zbúrať, zvony porozbíjať. Ked' si to kráľ vypočul, zosmutnel a požiadal o trojdňový odklad, aby o všetkom popremýšľal. Medzitým zástupcovia ľudu sedeli na vysokom pódiu a spievali bezbožné piesne proti viere. Ľudu sa to všetko páčilo a prisviedčal: 'Nech je tak,*

61 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 81, s. 337. „*Tunc nobiles Hungarie videntes mala gentis sue in Chanad in unum convenerunt, consilioque habito totius Hungarie nuncios miserunt sollemnes in Rusciam ad Andream et Leuentem dicentes eis, quod tota Hungaria eos fideliter expectaret et universum regnum eis, sicut regali semini libenter obsequentur, tantummodo ipsi in Hungariam descenderent et eos a furore Teutonicorum defenderent. Hoc etiam eis iuramento firmaverunt, quod statim ut ipsi in Ungariam introirent, omnes Hungari unanimiter ad ipsos confluerent et eorum dominio se subderent.*“

62 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 82, s. 337.

63 *Diplomata Hungariae antiquissima. Accedunt epistolae et acta. Volumen I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131* (ďalej DHA I). GYÖRFFY, Georgius (ed.). Budapestini : In aedibus Academiae scientiarum Hungariae, 1992, č. 46, s. 160-162. Porovnaj najmä komentár Györgya Györffyho k tejto listine a k dôvodom jej hodnotenia ako interpolovaného falza.

64 Ako vyplýva už z hodnotení od PAULER, Gyula. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt II.* Budapest, 1899, s. 591.

65 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 92, s. 353. „*Dicunt alii, quod Bela duce et filiis eius, Gyecha scilicet et Ladizlao cunctisque regni optimatibus consentientibus Salomon unctus esset in regem.*“

66 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 91-92, s. 352-353.

nech je tak! Keď oni na tretí deň očakávali odpoveď, ozbrojení vojaci sa na nich na príkaz kráľa vyrútili, niektorých z nich pripravili o život, ich zástupcov zhodili z vysokého pódia a pošliapali, ostatných spúťali a kruto zbili korbáčmi, no aj tak sa vojakom ledva podarilo potlačiť ich vzburu.“⁶⁷

Vyššie citovaný text si zaslúži niekoľko poznámok. Zaujímavý je tu kontrast medzi pohanským ľuďom (*plebs*) na jednej strane a biskupmi, veľmožmi a kráľom na druhej strane. Opísaný konflikt medzi pohanskou a kresťanskou časťou uhorskej spoločnosti je v tomto prameni pozoruhodne zjednodušený. Deliace čiary medzi kresťanstvom a pohanstvom museli totiž prechádzať aj cez vrstvu veľmožov a vo vládnucem rode Arpádovcov. Napríklad ešte aj Belov najstarší brat Levente bol pohan. Hoci sa relikty pohanstva museli udržiavať v Uhorsku dlhšie, išlo o posledné významné protikresťanské vystúpenie v dejinách arpádovského Uhorska.⁶⁸

Inak ako v uhorskej kronike sa snažili protikresťanské vystúpenia vykresliť svätostefanské legendy. Zdôrazňovali deliace čiary medzi „dobrým“ kráľom Štefanom a nevhodným ľuďom, ktorí sa spolu s veľmožmi snažili zo seba striasť Štefanovu vládu.⁶⁹ Prístup legendistov bol svojím spôsobom pochopiteľný: snaha o glorifikáciu svätca viedla k literárnemu stvárneniu, ktoré zdôrazňovalo Štefanovu výnimočnosť v kristianizujúcej sa spoločnosti. Štefan bol v legende vykreslený ako osamotený, pretože bolo potrebné zvýrazniť jeho kristianizačné zásluhy. V uhorskej kronike však nebolo potrebné formulovať tento kontrast týmto spôsobom. Oproti *plebs*-u stál kráľ, veľmoži a biskupi. *Plebs* tu bol vykreslený ako nerozvážni a strach vzbudzujúci obyvatelia dedín.⁷⁰

Kronikár nerozvíja dôvody, prečo Belo I. snem vôbec zvolal a prečo nakoniec jeho zloženie vraj nezodpovedalo pôvodným predstavám. Belo I. mal zvolať starších mužov so „zdravým úsudkom“. Starší muži boli v spoločnosti, v ktorej sa väčšina obyvateľov nedožila príliš vysokého veku, pokladaní za nesmierne cenných. Napríklad ich svedectvá pri majetkových sporoch boli veľmi dôležité.⁷¹ Dvaja starší z obce (*duo seniores*), ako ich spomína uhorská kronika, mohli v skutočnosti reprezentovať obec podobne, ako je to zaznamenané v jednom z ustanovení Ostrihomskej synody. Podľa neho boli starší obce spolu s richtárom (*villicus cum duobus senioribus*) zodpovední za neprivolanie kňaza na posledné pomazanie.⁷² Starší obce sa podieľali na správe dediny a zúčastňovali sa správnych aktov.⁷³ Dediny alebo územia aj v rámci viacerých komitátov mohli mať svoje lokálne zhromaždenia. Na nich určite mali najdôležitejšie

67 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 95, s. 359-360.

68 K rozboru porovnaj: BERENDOVÁ, Nora – LASZLOVSZKY, József – ZSOLT SZAKÁCS, Béla. Kráľovství uherské. In BERENDOVÁ, Nora (ed.) *Christianizace a utváření křesťanské monarchie : Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10. – 12. století*. Praha : Argo, 2013, s. 325-326; MÚCSKA 2004, s. 201-210.

69 Legenda maior s. Stephani, Cap. 6, s. 381; Legenda s. Stephani regis ab Hartvico episcopo conscripta, Cap. 6, s. 408.

70 Niet divu, že ich vystúpenie bolo možné interpretovať ako protifeudálne hnutie, v ktorom pohanstvo ľudu je len prostriedok triedneho boja. Porovnaj: KRISTÓ, Gyula. Megyjegyzések az ún. „pogánylázadások“ kora történetéhez. In *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae, Acta historica*, 1965, roč. 18, s. 49-50.

71 Porovnaj napríklad svedectvo z listiny kráľa Kolomana z roku 1111. CDS I, č. 68, s. 63-64.

72 Decreta synodorum habitorum sub Colomanno rege : Synodus Strigoniensis, Tit. X. In *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. All Complete Monographs. 4* (ďalej ODRMH). BAK, János M. (ed.). https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4.

73 SOKOLOVSKÝ 1995, s. 37; SOKOLOVSKÝ, Leon. *Správa stredovekej dediny na Slovensku*. Bratislava : AEP, s. 70-71.

slovo ich najstarší obyvatelia (*seniores*), ktorí mali veľkú autoritu v okolí spolu s ich hlavným predstaviteľom (*villicus*). Rovnako sa zhromaždenie mohlo realizovať aj na celokrajinskej úrovni. Belo I. zvolal starších jednotlivých dedín, pretože spoločne tak reprezentovali celú krajinu.

Zdesenie, ktoré vyvolala zrejme pohanská väčšina na zhromaždení v Stoličnom Belehrade, sa uhorský kronikár snažil prekryť tým, že na zhromaždenie prišli v skutočnosti iní ľudia ako tí, ktorých kráľ pozval. Rozprávanie o tom, ako sa zástupy pohanských dedinčanov z celej krajiny vybrali na snem do Stoličného Belehradu, budí skôr nedôveru. Ani dikcia ich neslýchaných požiadaviek takmer určite nezodpovedala skutočnosti a skôr asi mala ospravedlniť kráľov násilný zásah proti zhromaždeným.

Ak zo správy uhorskej kroniky vylúčime opovrhovanie voči pohanstvu a pokúsime sa stoličnobelehradské zhromaždenie Bela I. interpretovať za pomoci analógií, môžeme pochopiť, prečo kráľ zvolal tento snem, ako aj jeho nešťastný krvavý záver. Nachádzanie práva totiž bolo v predkresťanských spoločenstvách bez akýchkoľvek pochyb udalosťou s výrazným náboženským rozmerom. To bol aj dôvod, prečo boli u Slovanov takéto zhromaždenia priestorom na realizáciu verejného náboženského kultu. Z procesného hľadiska bolo riešenie konfliktov (súdnych konaní) realizované najmä prostredníctvom prísah (analógia dnešného dôkazného prostriedku). V prípade potreby dochádzalo k „napravovaniu“, ktoré malo často podobu obetovania bohom (tzn. poprava), ako ukazujú analógie z iných častí Európy.⁷⁴ Pri nich by sa dalo namietat, že porovnávanie germánskych alebo slovanských zvykov s uhorským prostredím nie je na mieste. Ak aj však existoval rozdiel v náboženstve, mechanizmus fungovania archaického práva mohol byť rovnaký vo všetkých spoločenstvách. Ak by to bolo tak, potom bola rovnaká aj sakralita pri výkone spravodlivosti. Preto nie je zvláštne, ak sa na stoličnobelehradskom zhromaždení „*spievali bezbožné piesne proti viere*“. Vklad kresťanstva do výkonu spravodlivosti spočíval v premene formulácií prísah a ich zosúladení s kresťanskou vierou. V Stoličnom Belehrade sa však zrejme väčšina účastníkov priklonila k zažitým pohanským zvyklostiam. Panovník sa preto rozhodol tvrdo zasiahnuť a zhromaždenie rozmetal. Práve spôsob, akým sa Belo I. vyrovnal so zjavne nie vykorenými pohanskými zvykmi, súvisiacimi s takou dôležitou vecou, ako bol výkon práva, sa stal aj dôvodom, prečo zostala táto udalosť v pamäti a zaznamenali ju aj do uhorskej kroniky. Autor textu sa však rozhodol túto udalosť upraviť podľa toho, ako jej rozumel on sám, prípadne podľa toho, ako o tejto udalosti počul z rozprávania pamätníkov. Čo mohla byť pre zhromaždených pohanov náboženská pieseň, bola pre kresťanov urážka.

Belo I. zomrel iba po troch rokoch panovania a na jeho miesto nastúpil jeho synovec Šalamún s podporou ríšskeho kráľa Henricha IV. V Stoličnom Belehrade ich oboch mali privítať „*klérus a ľud celého Uhorska*“. K ľudu Uhorska sa prihovoril aj Henrich, ktorý následne korunoval Šalamúna „*za súhlasu celého Uhorska*“.⁷⁵ Hoci sa v uhorskej

74 HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 14-44.

75 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 97, s. 361. „*Rex itaque Salomon cum imperatore sine difficultate intravit in Hungariam rege orbatam et securus venit in civitatem regiam Albam, ibique ab omni clero et populo totius Hungarie honorificentissime susceptus est. Concionatus est autem imperator ad universum cetum Hungarorum pro genero suo rege Salomone pacemque inter eos reformatam iusiurandum religione interposita confirmavit. Regem autem Salomonem in paterno solio glorie coronatum cum assensu et clamatione totius Hungarie sedere fecit.*“

kronike hovorí o ľuďoch celého Uhorska, toto zhromaždenie akiste nebolo také početné, ako Belovo stoličnobelehradské zhromaždenie. Už len výraz *populus*, použitý kronikárom na korunovačné zhromaždenie Šalamúna, svedčí azda o účasti užšieho počtu ľudí z vyšších vrstiev v porovnaní s *plebs*-om, o ktorom sa rozpísal v prípade Belovho zhromaždenia. Tento *populus* znamenal zrejme väčšinu uhorských veľmožov. Neskôr, 20. januára 1064, došlo k zmiereniu kráľa Šalamúna a kniežata Gejzu v Rábe (Győr) „pred zrakom Uhorska“. Mier medzi oboma Arpádovcami bol spečatený aj verejným zmierením na Veľkú noc v Päťkostolí. Vtedy Gejza položil Šalamúnovi korunu na hlavu „v prítomnosti veľmožov krajiny“. Túto udalosť si mohlo pozrieť „všetko zhromaždenie Uhrov“.⁷⁶

Zhromaždenia boli prirodzenou súčasťou korunovačných obradov. Aj Šalamúnov nástupca Gejza I. (*Magnus*) prijal korunu „na podnet Uhrov“.⁷⁷ Gejzovho nástupcu Ladislava „všetci veľmoži Uhorska jednomyselne, spoločným hlasom a spoločnou vôľou“ zvolili za kráľa. Údajne ho museli k prijatiu kráľovského titulu donútiť,⁷⁸ čím nám Ladislavov nástup na uhorský trón čiastočne pripomína mojmírovské knieža Slavomíra. Voľbou iného kráľa sa vyhrážali aj Štefanovi II. na výprave v Haliči jeho vlastní vojaci, ktorí ho nakoniec donútili zanechať dobýjanie hradu. Z tejto voľby nakoniec zišlo, ale rozhodnutia o voľbe poznáme aj z neskorších období. Štylisticky neobratne o nej informuje aj uhorská kronika, podľa ktorej za nástupcu Štefana II. bol zvolený jeho synovec Saul a neskôr ešte aj Borša a Ivan.⁷⁹

Nesmierne zaujímavým bol aradský snem za panovania Bela II. Slepého. Podľa kronikára sa tento krajinský snem (*congregatio generalis*) uskutočnil z rozhodnutia kráľovej manželky Heleny. Kronikár vložil do jej úst reč, v ktorej pozdravila „celý ľud, teda všetkých verných, veľmožov, starcov, mladých, bohatých i chudobných.“ Účelom tohto zhromaždenia malo byť aj vyhľadanie páchatelov zodpovedných za oslepenie kráľa Bela II. Po vyrieknutých kráľovniných slovách sa ľud „vrhol“ na šesťdesiatosem „nevěrných“, ktorých následne zabili a ich majetky boli darované cirkvi.⁸⁰

76 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 97, s. 362. „In festo autem Sanctorum Fabiani et Sebastiani martirum rex Salomon et Geysa dux coram Hungaria in Geur pacem iuramento firmaverunt. Deinde festum Dominice Resurrectionis ambo simul cum plena curia Quinqueecclesiis celebraverunt. Ubi rex Salomon ipso die Pasce assistentibus regni proceribus per manus Geysae ducis honorabiliter est coronatus et in regiam Beati Petri principis apostolorum basilicam ad audiendam missam gloriose deductus. Universa ergo congregatio Hungarorum videntes pacem regis et ducis et mutuam inter eos dilectionem laudaverunt Deum, pacis amatorem et facta et letitia magna in populo.“

77 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 124, s. 394. „Tunc Geysa dux magnus compellentibus Hungaris coronam regni suscepit.“

78 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 131, s. 403-404. „Audita vero morte regis Magni convenit universa multitudo nobilium Hungarie ad fratrem eius Ladizlaum et eum communi consensu, parili voto et consona voluntate ad suscipiendum regni gubernaculum concorditer elegerunt, ymo vere magis affectuosissimis et instantissimis precibus conpulerunt.“

79 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 158, s. 444. „Antequam vero rex Belam scivisset, coniuverat regnum, ut post regem filius sororis sue Sophie, nomine Saul regnaret...Bors vero comes et Iwan inani spe ducti a traditoribus in regem electi sunt.“

80 Chron. Hung. comp. saec. XIV, Cap. 160, s. 446-447. „Quo regnante regina Elena habito consilio regis et baronum fecit congregationem generalem in regno iuxta Arad. Illa igitur die dicte congregationis, dum rex sedisset super solium regni sui, venit regina cum filiis suis et sedit circa regem. Dixit autem ad populum universum: 'Omnes fideles, nobiles, senes et iuvenes, divites ac pauperes, audite. Cum cuique vestrum Deus visum dederit naturalem, volo audire, cur dominus noster rex suis oculis sit privatus et quorum consilio hoc sit actum? modo mihi propalate et eos fideliter in hoc loco vindicantes, nobis de ipsis finem date. Ecce enim Deus regi nostro pro duobus oculis dedit quatuor.' Facta igitur hac voce irruit omnis populus super illos barones, quorum consilio rex obcecatus fuerat et quosdam ex ipsis lignaverunt, quosdam vero detruncaverunt. Sexaginta autem et octo prophanos ibidem crudeliter occiderunt et omnes successores eorum, tam viri quam mulieres eodem die sunt registrati. Insuper omnis illorum possessio ecclesiis cathedralibus est divisa, et sic omnes ville conditionales de Hungaria donationes regum nominantur.“

V literatúre sa aradské zhromaždenie (podobne ako stoličnobelehradské z obdobia vlády Bela I.) dáva do súvisu s potrebami panovníka upevniť si moc, legitimizovať svoje nie najistejšie postavenie.⁸¹ Tento záver má nepochybne svoje opodstatnenie, treba si ale uvedomiť, že aradský snem je v uhorskej kronike opísaný predovšetkým ako súdny proces, na ktorom došlo k žalobe (od kráľovnej), dokazovaniu (svedectvá účastníkov), k vyhláseniu rozsudku a napokon k jeho vykonaniu. Takýto súdny proces na najvyššej úrovni bol aj politickou udalosťou a v prítomnosti kráľa a kráľovských úradníkov sa pravdepodobne konal len vo výnimočných prípadoch. Zhromaždenia v prítomnosti kráľa sa podľa dikcie Ladislavovho zákonníka mali konať raz ročne na sviatok Nanebovzatia Panny Márie (15. augusta). Zlatá bula Ondreja II. vydaná v roku 1222 zase nariadzovala zhromaždenia servientov na sviatok sv. Štefana kráľa (20. augusta).⁸²

Ak zhrnieme uvedené príklady, je jasné, že Zlatá bula Ondreja II. z roku 1222 kodifikovala zažitú a dlhodobu uplatňovanú zvyklosť. Nedá sa preto súhlasiť ani s tým, že by mali zhromaždenia vzniknúť až niekedy koncom 12. storočia.⁸³ Opačnou tendenciou je potom v literatúre snaha o romantizáciu uhorských zhromaždení.⁸⁴ Arpádovské legendy, ako aj ďalšie pramene poukazujú na význam užších i širších politických elít, ktoré mali okrem panovníka tiež podiel na moci a rozhodovaní o dôležitých veciach v krajine. Terminologicky ich nedokážeme vždy rozlíšiť, hoci výraz *congregatio* označoval skôr väčšie zhromaždenie, kým *consilium* zrejme menšiu kráľovskú radu, prípadne aj väčšie zhromaždenie ľudu.

Z hľadiska funkcií je nutné okrem zákonodarnej úlohy⁸⁵ vyzdvihnúť najmä súdny charakter zhromaždení, ktorý napokon poznáme aj z ustanovenia Zlatej buly z roku 1222, podľa pevne stanoveného dátumu konania. Pravidelnosť týchto zhromaždení, ktorú vieme doložiť od vydania Ladislavovho zákonníka, dodávala celému procesu istú staršiu tradíciu a napokon aj záväznosť. Okrem súdov sa zhromaždenia konali aj pri korunováciách panovníkov. V tejto štúdii sú súčasne zaradené aj tie príklady zhromaždení, pri ktorých *populus* bol svedkom významných politických udalostí, ako bolo uzatvorenie mieru alebo zmierenia panovníkov. Tým dochádzalo k záväznosti príslušného rituálu, ktorý si tak alebo onak vyžadoval aj svojich adresátov, pre ktorých bol určený. Nemenej dôležitou úlohou zhromaždení bola aj voľba panovníka. Aj keď bol výsledok častokrát jasný vopred a kandidátom mohol byť spravidla len člen vládnuceho arpádovského rodu, napriek tomu musel byť takýto kandidát verejne zvolený alebo prijatý na zhromaždení. Pri konfliktoch v Uhorskom kráľovstve a častým súperením o trón v 11. a 12. storočí sa voľba stávala prostriedkom stabilizácie pomerov a upevnenia mocenskej pozície víťazného člena Arpádovcov.

81 MAKK, Ferenc. Megjegyzések II. Béla történetéhez. In *Acta Universitatis Szegediensis de Attila Józsefnominatae, Acta historica*, 1972, roč. 40, s. 39; KISS 1971, s. 9.

82 Decreta S. Ladislai regis. Liber tertius, Tit. 2. In *ODRMH*; KISS 1971, s. 7. Podľa tradície sv. Štefan kráľ zomrel 15. augusta, vyzdvihnutie jeho ostatkov sa slávalo 20. augusta.

83 SOKOLOVSKÝ 1995, s. 22.

84 Porovnaj: MEZEY, Barna. *Magyar alkotmánytörténet*. Budapest : Osiris Kiadó, 1999, s. 95-96.

85 Ktorú zdôrazňovala vo svojej štúdii: KISS 1971, s. 3-56. Treba však povedať, že táto úloha nebola primárna.

Záverom neostáva než konštatovať, že o najstarších zhromaždeniach toho nevieme veľa. Obraz, ktorý pred sebou máme, potvrdzuje, že Mojmirovci i Arpádovci v rámci dobových zvyklostí a možností participovali na moci s biskupmi, veľmožmi a ľuďom (*populus*, resp. i *plebs*), hoci miera tejto participácie bola veľmi rozdielna. Takto sa formovali zárodky neskorších parlamentov na zastupiteľskom princípe (ten sa v Uhorsku presadzoval od 13. storočia). Tak panovník, ako aj zhromaždení prezentovali na sneme svoje vlastné očakávania a domáhali sa svojich potrieb. Vládnucci panovník získaval poslušnosť a podporu, či už formou okázalých korunovácií, rituálov alebo „múdrymi“ rozhodnutiami. Zhromaždení potrebovali priestor na riešenie svojich sporov či formulovanie vlastných predstáv o krajine. Ich vzťah k panovníkovi sa pohyboval medzi partnerstvom a subordináciou, a to najmä v závislosti od toho, ktorá funkcia zhromaždenia sa aktuálne realizovala. Takto zhromaždení Uhri neboli len anonymnou „masou“ a kulisou pre dôležité rozhodnutia, ktoré realizovali hráči z vyššie postaveného politického rebríčka. Stali sa „všetkými Uhrami“, boli politickou obcou (*tota Hungaria, universum regnum, universa congregatio Hungarorum, universa multitudo nobilium Hungarie, populum universum*) zosobňujúcou úplnosť krajiny, kde záväznosť akéhokolvek rozhodnutia prekračovala osobu zúčastneného a týkala sa všetkých obyvateľov.

Cituj:

LYSÝ, Miroslav. Panovníci, biskupi, veľmoži a ľud. Zhromaždenia v historickom porovnaní mojmirovskej Moravy a arpádovského Uhorska. In *Forum Historiae*, 2019, roč. 13, č. 2, s. 59-74. ISSN 1337-6861. DOI: <https://doi.org/10.31577/forhist.2019.13.2.4>

Doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika
miroslav.lysy@flaw.uniba.sk